

соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.01.01 «Русская литература» / О.В. Евдокимова. – Воронеж, 2006. – 16 с.

3. Сергеева-Клятиц А. Пушкин и Пастернак // Первое сентября. – 2009. – № 11 – Режим доступа к журн.: <http://lit.1september.ru/article/php?ID=200901113>

4. Пастернак Б.Л. Собрание сочинений: [в 5 т.] / Б.Л. Пастернак. – М.: Художественная литература, 1989 –.– Т. 1: Стихотворения и поэмы 1912–1931 / [редкол.: Вознесенский А., Лихачёв Д., Мамалеев Д. и др.] – 1989. – 751 с.

5. Таранов П.С. 120 философов: Жизнь. Судьба. Учение. Мысли: Универсальный аналитический справочник по истории философии: [в 2 т.] / П.С. Таранов. – Симферополь: «Реноме», 2002 –.– Т. 1. – 2002. – 704 с.

6. Бажер Х. Реформы Петра Великого / Х. Бажер. – М.: Прогресс, 1985. – 200 с.

7. Мифы народов мира: Энциклопедия: [в 2 т.] / [гл. ред. Токарев С.А.]. – М.: Советская энциклопедия, 1987 –.– Т. 2: К–Я. – 1987. – 719 с.

8. Шейнина Е.Я. Энциклопедия символов / Е.Я. Шейнина. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Торсинг», 2001. – 791 с.

УДК 811.133.1'38'42

Єрмоленко І.І.
(Київ, Україна)

ЛІНГВІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ СМЕРТІ У «ЧОРНОМУ ДЕТЕКТИВІ» ДАНІЕЛЯ ПЕННАКА

Стаття присвячена дослідженню особливостей мовної репрезентації феномену смерті у детективних романах Даніеля Пеннака. Особлива увага приділена семному аналізу лексичних одиниць.

Ключові слова: чорний детектив, мовна репрезентація, семний аналіз.

Статья посвящена исследованию особенностей языковой репрезентации феномена смерти в детективных романах Даниэля Пеннака. Особое внимание уделяется семному анализу лексических единиц.

Ключевые слова: чёрный детектив, языковая репрезентация, семный анализ.

The article deals with the investigation of the peculiarities of linguistic representation of the phenomenon of death in the detective novels by Daniel Pennac. A special attention is paid at the component analysis of the lexical units.

Key words: hard-boiled detective, linguistic representation, component analysis.

На сучасному етапі розвитку мовознавства особлива увага приділяється мовній організації художнього тексту, його індивідуальності, багатозначності, унікальності форми та варіативності. Однак, слід зауважити, що тексти детективних творів Даніеля Пеннака не підлягали ґрунтовному лінгвістичному аналізу. Саме цим зумовлена актуальність

© *Єрмоленко І.І., 2012*

звернення до дослідження «чорного детективу» Данієля Пеннака з позицій лінгвістики. Метою нашого дослідження є визначити специфічні особливості мовного представлення феномену смерті у детективах Данієля Пеннака.

Детективні романи Данієля Пеннака належать до французької постмодерністичної літератури останніх десятиріч XX століття і користуються популярністю серед західних читачів. Тексти Данієля Пеннака належать до сучасного напрямку, який віднаходить в жанрі «чорного детективу» (неополару) літературний простір для розкриття гострих проблем французького мультіетнічного суспільства нашого часу.

Проте детективні романи Данієля Пеннака займають особливе місце серед творів, написаних у жанрі детективу «чорної серії», вирізняючись колоритністю персонажів, особливою поетичністю і оригінальністю композиційної побудови.

Зазначимо, що, на думку Сержа Квадрупані, детективні твори Данієля Пеннака стоять поза класифікацією і виходять за межі традиційного розуміння «чорного детективу» [1 : 44–45]. Своєрідність текстів Пеннака відмічається також К. Стот, яка констатує, що міські пейзажі паризького району Бельвіль відрізняються від типового зображення міста у детективах «чорної серії» суб'єктивізмом і позитивним баченням [стот, с. 3й разд]. Загалом, західні дослідники [2; 3; 4; 5] підтримують думку, що Данієль Пеннак трансформує стереотипи традиційного «чорного детективу».

Характерною зав'язкою детективної інтриги є вбивство. Зведена до інтродуктивного елементу детективного твору, подія смерті (вбивства) не несе емоційного впливу на адресата, щоб не відволікати його від процесу розкриття злочину. Проте у детективних текстах Пеннака феномен смерті втілюється інакше. У зав'язці роману «*La fée carabine*» автор метафоризує смерть молодого поліцейського Ваніні: *Toutes les idées du blondinet s'éparpillèrent. Cela fit une jolie fleur dans le ciel d'hiver. Avant que le prémier pétale en fût retombé, la vieille avait remisé son arme dans son cabas et reprenait sa route* (Pennac, FC, 17). По-перше, момент смертельного прострілення голови людини представлений евфемізмом *les idées s'éparpillèrent*. Іменник *idée* n.f. – «*représentation abstraite, élaborée par la pensée, d'un être, d'un rapport, d'un objet, etc. ; concept, notion*» [6: 690] – позначає абстрактне поняття, нематеріальну сутність, а отже відволікає увагу адресата від фізіологічного аспекту смерті, переносячи її у інший вимір. Автор метафорично порівнює голову людини, прострілену кулею, із квіткою, яка розпустилася у нічному небі (*une jolie fleur dans le ciel d'hiver*), і повторно використовує цю метафору при подальшому описанні трупа: *La tête du blondinet figurait vraiment une fleur éclatée : rouge au coeur, pétales jaunes, et un certain désordre vermeillon encore, à la périphérie* (Pennac, FC, 28). Детальний опис квітки за допомогою прикметників, що позначають яскраві кольори – червоний (rouge), жовтий (jaunes), карміновий (vermeillon), – апелює до уваги адресата, тим самим перетворюючи картину смерті на об'єкт, який можна оцінити з позиції естетики.

У третьому романі саги «*La petite marchande de prose*» тема смерті заявлена у першому реченні експозиції: *C'est d'abord une phrase qui m'a traversé la tête : « La mort est un processus rectiligne »* (Pennac, PMdP, 15). Феномен смерті у романі постає як екзистенційна драма, багатогранність та багатозначність лексеми *mort* актуалізується у тексті роману. Зав'язкою до детективу є особливо жорстоке вбивство Сент-Івера, нареченого Кларі. Оповідач аналізує психологічний стан жертви під час тортур: [...] *un supplice dans toutes les règles de l'horreur, le supplice [...] Sa dernière pensée aura été que ça cesse, pour*

qu'on l'achève [...] [il] était tout seul le temps que ça a duré, tellement abandonné, si désolé, comme on disait jadis quand on voulait parler d'une solitude de pierre... parce que c'est ça, la torture, ça ne consiste pas seulement à faire mal, ça consiste à désoler quelqu'un jusqu'à ce qu'il soit très loin de l'espèce humaine [...] et peut être qu'il a eu mal, Saint-Hiver au point de penser que la mort elle-même ne l'en soulagerait pas (Pennac, PMdP, 81–82). Очевидним є нагромадження лексичних одиниць, які актуалізують спільний компонент значення – страждання. Зазначимо, що автор акцентує увагу на стражданні не лише фізичному (supplice – peine corporelle), а й психологічному, яке актуалізується через такі лексеми: *horreur* n.f. – impression, physique ou **psychique** [6: 679], *solitude* – n.f. état de quelqu'un qui est **psychologiquement** seul [6: 1288], *torture* n.f. – tout acte par lequel une douleur ou des souffrances aiguës, physiques ou **mentales** sont intentionnellement infligées à une personne [6: 1368]. Отже, процес смерті розглядається автором з фізіологічної та психологічної точок зору. Також ситуація втрати близької людини стає об'єктом рефлексії оповідача: *[...] c'est autre chose, là, c'est la douleur, la vraie, grandeur plus que nature, c'est innomable douleur, la vacherie céleste dans tout son ô Dieu raffinement* (Pennac, PMdP, 81). У наведеному фрагменті спостерігаємо прийом градації, завдяки якому автор збільшує емоційне навантаження на адресата. Іменник *douleur* n.f. – 1) sensation pénible, désagréable, ressentie dans une partie du corps ; 2) sentiment pénible, affliction, souffrance morale ; chagrin, peine [6: 436] – у такому контексті актуалізує друге значення – скорботи, а отже відноситься до емотивної лексики. Кульмінацією градації є словосполучення *la vacherie céleste* – небесна підлість, розмовна лексема *vacherie* n.f. – événement pénible et injuste [6: 1406] – підкреслює емоційне ставлення мовця до об'єкту обговорення.

Цікавим, на нашу думку, є факт, що у романі « La petite marchande de prose » Даниель Пеннак актуалізує наукове, біологічне визначення смерті: *mort* n.f. – abolition des fonctions vitales d'un individu, suivie par la modification cadavérique des ses tissus et organes [7], що стає очевидним у такому прикладі завдяки нагромадженню медичних термінів:

– Ce type est mort, cliniquement mort ! [...] lésion irréversibles du système nerveux central, respiration entièrement artificielle, abolition de tout reflexe, disparition de tout signal électroencéphalographique, qu'est-ce qu'il vous fuat de plus ? (Pennac, PMdP, 232).

Уживання таких медичних термінів як клінічно мертвий (*cliniquement mort*), центральна нервова система (*système nerveux central*), сигнал електроенцефалограми (*signal électroencéphalographique*) дозволяє розглядати феномен смерті з фізіологічної точки зору.

Проте зазначимо, що уточнення *cliniquement mort* змушує адресата замислитися, що смерть і клінічна смерть – це різні поняття. Ця думка доводиться подальшим розгортанням сюжету детективу. Головний герой знаходиться у лікарні у комі. Він клінічно мертвий, його органи не виконують своїх функцій, проте він здатен мислити, а також переживати емоції. Звертання до емоційної сфери героя прослідковуємо у такому фрагменті: *Alors revenait la peur de Berthold le débrancheur. Et avec elle, la preuve qu'il était bien vivant, puisque cloué ici par cette peur de mourir* (Pennac, PMdP, 265). Повторення емотивної лексеми *peur* акцентує увагу адресата на здатності героя переживати емоції. Через внутрішні монологи герой виражає свої думки: *Chabotte m'a fait descendre, Gauthier travaillait pour Chabotte, Calignac payait Gauthier, Zabo employait Calignac, Loussa aime Zabo... Tous responsables, alors ?* (Pennac, PMdP, 261) ; *J'en pense, Loussa, j'en pense que si tu m'avais lu cette phtase il y a quelques mois, je ne serai jamais dans la peau de J.L.B., que cette*

foutue balle 22 à forte pénétration aurait été se nicher dans une autre tête, j'en pense. Loussa, j'en pense que si tu m'avais lu cette phrase, le jour, par exemple, où ce géant préhistorique détruisait mon bureau, tu te rappelles ? eh, bien, Chabotte serait toujours vivant, gauthier aussi, Calignac toujours entie, et ma Julie dans mon lit (ibid., 300). Здатність до логічного мислення, виведення причинно-наслідкових зв'язків підкреслюється текстовими маркерами зв'язності (повтори, сполучники, вставні конструкції, використання умовного способу), які присутні у мовленні персонажа. Очевидним стає факт, що феномен смерті включає в себе більш глибоке значення ніж таке, що актуалізує медичний термін. Смерть у детективі Пеннака – це не лише припинення фізіологічного функціонування людини, а також припинення її розумової і духовної діяльності.

Гуманістичне спрямування детективних текстів Пеннака підкреслюється також тим, що смерть репрезентується як феномен, характерний не лише для живих істот, а і для неживих об'єктів. Проілюструємо на таких прикладах: *On lui payera cher l'assassinat du dernier cafe de la place* (Pennac, PMdP, 175) ; *Belleville et Mémentant se mouraient* (ibid., 176) ; *Il lui confiait les photos de Belleville la morte* (ibid., 177) ; *les livres s'envolaient et tombaient morts* (ibid., 17). У наведених фрагментах дієслова (*s'en voler, tomber mort*) і віддієслівні іменники (*l'assassinat, la morte*), які передбачають функціонування у комплексі з суб'єктами або об'єктами дії, вираженими іменною частиною мови, яка позначає істоту, подаються з іменниками, які позначають неістоту, а саме предмети літературного чи архітектурного мистецтва (*cafe, Belleville, Mémentant, livre*).

Отже, на відміну від традиційної репрезентації смерті як ініціального елементу детективної оповіді, у текстах Пеннака має місце більш детальне осмислення цього феномену з різних позицій, автор звертається до емоційної сфери адресата, спонукає його до екзистенціальних роздумів. Залучення читача до роздумів спостерігаємо у прикладі, коли Лусса розмовляє з Бенжаменом, який лежить у комі, і задає йому запитання щодо адекватності перекладу на китайську мову фрази, яка характеризує феномен смерті, і яка була заявлена в експозиції детективного роману:

– *La mort est un processus rectiligne [...] Qu'est-ce que tu en penses ?* (Pennac, PMdP, 299)

Оскільки питальне речення звернене до персонажа у комі, а також воно є останнім реченням розділу і, відповідно, останньою графічною фразою на сторінці, ми можемо розглядати його як дискурсивний прийом звернення до адресата і залучення його до активного прочитання тексту.

Отже, своєрідність мовної репрезентації феномену смерті у детективних творах Даниєля Пеннака свідчить про їх гуманістичне спрямування. Для мовної організації фрагментів тексту, пов'язаним з описом смерті характерне спонукування читача до роздумів і активного прочитання тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Quadruppani S. La montée de la courtille / Serge Quadruppani. – P.: Editions Autrement, 1996. – 213 p.
2. Leblond S. L'univers carnavalesque de Daniel Pennac dans La petite marchande de prose et autres romans de la saga des Malaussène/ Stéphane Leblond. – Université Laval. Québec. – 2010. – 90 p.

3. Messac R. Le détective nouvel et l'influence de la pensée scientifique / Régis Messac. – P.: Librairie Ancienne Honoré Champion, 1929. – P. 40–45.
4. Platten D. The impact of the contemporary roman noir [Электронный ресурс] / Michael Bishop, Christopher Elson // French prose in 2000. – Rodopi, 2002. – 272 p. – Режим доступа до книги: <http://books.google.ru/books?id=7XXnRMw1qqMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
5. Stott C. A. Belleville rouge, belle ville noir, belle ville rose: représentation d'un quartier parisien depuis le Moyen Age jusqu'à l'an 2000 / Carolyn Anne Stott. – The university of Adelaide. South Australia. – 2008. – 376 p.
6. Le petit Larousse illustré. – P.: Librairie Larousse, 1980. – 1794 p.
7. Le grand dictionnaire terminologique [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.granddictionnaire.com>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Pennac D. Au Bonheur Des Ogres / Daniel Pennac. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 287 p.
9. Pennac D. La fée Carabine / Daniel Pennac. – Paris : Editions Gallimard, 1987. – 340 p.
10. Pennac D. La Petite Marchande De Prose / Daniel Pennac. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 408 p.
11. Pennac D. Monsieur Malausène / Daniel Pennac. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 648 p.
12. Pennac D. Des Chrétiens Et Des Maures / Daniel Pennac. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 92 p.
13. Pennac D. Aux Fruits De La Passion / Daniel Pennac. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 224 p.